

Povijest i razvoj sestrinstva na području grada koprivnice i okolice

---

Kovaček, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, School of Medicine / Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:105:639003>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-04**

Repository / Repozitorij:

[Dr Med - University of Zagreb School of Medicine Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
MEDICINSKI FAKULTET
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ SESTRINSTVA

Jelena Kovaček

**Povijest i razvoj sestrinstva na području
grada Koprivnice i okolice**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
MEDICINSKI FAKULTET
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ SESTRINSTVA

Jelena Kovaček

**Povijest i razvoj sestrinstva na području
grada Koprivnice i okolice**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

Ovaj diplomski rad izrađen je na Katedri za medicinsku statistiku, epidemiologiju i medicinsku informatiku pod vodstvom prof.dr.sc. Mirjane Kujundžić Tiljak i predan je na ocjenu u akademskoj godini 2018./2019.

POPIS KRATICA:

1. ALS- Advanced Life Support (napredno održavanje života)
2. BLS- Basic Life Support (Osnovno održavanje života)
3. EKG- Elektrokardiogram
4. HKMS- Hrvatska komora medicinskih sestara
5. HUMS- Hrvatska udruga medicinskih sestara
6. HAZU (JAZU)- Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti)

SAŽETAK

Sestrinstvo je relativno mlada disciplina unatoč činjenici da je njegovanje bolesnih, ranjenih, nemoćnih i siromašnih, kao jedan od oblika pomaganja, prisutno tijekom cijele povijesti čovječanstva. U povijesti sestrinstva najčešće se spominju imena žena koje su se posvetile njezi i pružanju pomoći drugima. To djelovanje najčešće je bilo vezano uz njihovo religijsko, karitativno, altruističko i filantropsko osobno određenje (1). Počeci razvoja zdravstva grada Koprivnice sežu u 14. i 15. stoljeću gdje nalazimo prve vrlo oskudne podatke o postojanju nekakve zdravstvene djelatnosti koja se u to vrijeme veže uz postojanje tzv. hospitala - ustanovu za zbrinjavanje nemoćnih, bolesnih i siromašnih građana. Zdravstvene prilike potkraj 19. i početkom 20. stoljeća bile su loše, bilo je to vrijeme ratova, epidemija i sl. nedaća. Povijest sestrinstva može se usporedno pratiti s razvojem medicine, od prvih početaka skrbi za bolesne i nemoćne pa sve do današnjeg modernog sestrinstva, kao nezaobilazne, samostalne medicinske struke. Prvobitna skrb bila je u rukama pojedinih žena, uglavnom iz kruga obitelji ili prijatelja oboljelog, temeljena na samaritanstvu i filantropiji. U malobrojnim bolnicama u 19. stoljeću brigu o bolesnicima vodile su nekvalificirane ili polukvalificirane bolničarke (15). Do dolaska dr. Nike Selaka na mjesto ravnatelja bolnice nigdje se ne spominje njegovateljski kadar. Tek 1938. dolaze prve medicinske sestre u Koprivnicu, no u prvo vrijeme rade u nekim izvanbolničkim djelatnostima. Od 1961. u ustanovu dolaze prve medicinske sestre s višom školom Zdenka Kovačić, Marija Stanišić, Krunoslava Ivančić i Ružica Lončarić koje su postale i prve glavne odjelne sestre. Od 1968. godine u sestrinstvu dolazi do užih specijalizacija, osobito za suvremeni medicinski tretman, prije svega u intenzivnoj njezi i anesteziji. Novi način rada zahtijevao je pojačane napore medicinskih sestara, traži se veći stupanj odgovornosti tako da se prelazi na rad u smjenama. Veliki iskorak u razvoju sestrinstva doprinijelo je preseljenje u novu bolnicu 1980. godine. Dolazi do otvaranja novih odjela, uvodi se sve više novih medicinsko-tehničkih i dijagnostičkih metoda, teži se standardizaciji provođenja sestrinskih postupaka te se prati kvaliteta provođenja što je zahtijevalo kontinuiranu edukaciju i školovanje medicinskih sestara.

Ključne riječi: povijest, sestrinstvo, medicinska sestra, obrazovanje

HISTORY AND DEVELOPMENT OF THE NURSING IN KOPRIVNICA AREA

JELENA KOVAČEK

SUMMARY

Nursing is a relatively young discipline despite the fact that nursing of the sick, the wounded, the helpless and the poor, as one of the forms of aid, has been present throughout the entire human history. The names of women who cared for others are often mentioned in the history of nursing. This activity was most often related to their religious, charitable, altruistic and philanthropic personal determination (1). The beginnings of Koprivnica's health care development date back to the 14th and 15th centuries, where we find the first very scarce data on the existence of some kind of healthcare that was at the time linked to the existence of a hospice - an institution for the helpless, sick and poor citizens. The health conditions at the end of the 19th and early 20th centuries were quite bad; it was the time of wars and epidemics. The history of nursing has been accompanied by the development of medicine, from the very beginnings of care for the sick and helpless until today's modern nursing, as an inevitable and independent medical profession. At its beginnings, nursing was in the hands of the women, who mostly came from the family or the circle of friends of the ill; based on samaritanism and philanthropy. In the small 19th century hospitals, patient care was conducted by unqualified or semi-qualified nurses (15) and until dr. Niko Selak's arrival as the head of the hospital, no nursing staff was mentioned. In 1938, the first nurses came to Koprivnica but at the beginning they did not even work with patients. In 1961, the hospital received the first nurses with higher education, Zdenka Kovačić, Marija Stanišić, Krunoslava Ivančić and Ružica Lončarić, who then became the first head nurses. Since 1968, nursing has greatly advanced, especially regarding modern medical treatment, such as intensive care and anesthesia. This requires increased efforts by nurses and a higher degree of responsibility, which is why nurses often work in shifts. A breakthrough in nursing development contributed to the relocation to a new hospital in 1980. New departments are opening, new medical-technical and diagnostic methods are introduced, the standardization of nursing practices is being pursued, and the quality of implementation has been followed, which requires continuous education and training of nurses.

Key words: history, nursing, nurse, education

ZAHVALA

Zahvaljujem mentorici prof. dr. sc. Mirjani Kujundžić Tiljak na stručnom vodstvu i pomoći pri izradi ovog diplomskog rada.

Veliko hvala mojoj obitelji koja mi je pružila najveću podršku i razumijevanje tijekom mog studiranja i pisanja diplomskog rada.

Ovaj diplomski rad posvećujem svojem pokojnom ocu koji je oduvijek bio ponosan na moje zanimanje te me uvijek poticao na daljnje obrazovanje.

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	GEOGRAFSKO I POLITIČKO PODRUČJE KOPRIVNICE I OKOLICE.....	2
3.	POVIJEST I RAZVOJ ZDRAVSTVA KOPRIVNICE I OKOLICE	3
3.1.	Povijest koprivničke bolnice	4
3.2.	Povijest križevačkog zdravstva	8
3.3.	Povijest đurđevačkog zdravstva	9
4.	RAZVOJ SESTRINSTVA NA PODRUČJU GRADA KOPRIVNICE.....	9
4.1.	Djelovanje sestara milosrdnica u koprivničkoj bolnici.....	10
4.2.	Prve školovane medicinske sestre	13
4.3.	Medicinske sestre u novoj bolnici	15
4.4.	Pilot projekt reforme zdravstva	15
4.5.	Prikaz rada podružnice medicinskih sestara Koprivničko- križevačke županije.....	17
4.6.	Podružnica Hrvatske komore medicinskih sestara Koprivničko- križevačke županije	19
5.	POVIJESNI PREGLED SESTRINSKIH UNIFORMA.....	19
5.1.	Uniforme medicinskih sestara u 20. stoljeću.....	19
5.2.	Moderno doba sestrijskih uniforma	24
6.	POVIJEST OBRAZOVANJA MEDICINSKIH SESTARA U HRVATSKOJ	25
7.	OBRAZOVANJE MEDICINSKIH SESTARA U KOPRIVNICI.....	26
7.1.	Škola za bolničare 1958.-1965.	27
7.2.	Obrazovanje medicinskih sestara 1977.-1984.....	27
7.3.	Obrazovanje medicinskih sestara 1993.-2010.....	29
7.4.	Obrazovanje medicinskih sestara od 2010. do danas.....	29
8.	ZAKLJUČAK.....	31
9.	POPIS SLIKA.....	32
10.	LITERATURA.....	32
11.	ŽIVOTOPIS.....	35

POVIJEST I RAZVOJ SESTRINSTVA NA PODRUČJU GRADA KOPRIVNICE I OKOLICE

1. UVOD

Sestrinstvo je relativno mlada disciplina unatoč činjenici da je njegovanje bolesnih, ranjenih, nemoćnih i siromašnih, kao jedan od oblika pomaganja, prisutno tijekom cijele povijesti čovječanstva. U povijesti sestrinstva najčešće se spominju imena žena koje su se posvetile njezi i pružanju pomoći drugima. To djelovanje najčešće je bilo vezano uz njihovo religijsko, karitativno, altruističko i filantropsko osobno određenje (1). Razvoj sestrinstva uvjetovan je mnogim čimbenicima, osobito razvojem znanosti i tehnologije, društvenim zbivanjima, odnosima u društvu, sustavom vrijednosti koje društvo formalno ili neformalno priznaje i gaji, mogućnostima i politikom svake zemlje, mogućnostima i kvalitetom međunarodne suradnje i komunikacija. Sestrinstvo je od samih početaka bilo žensko zvanje te je trebalo biti vezano, prema zamislima sestre Florence Nightingale, uz život koji je bio sličan redovničkom. S vremenom su sestre ipak počele živjeti svjetovnijim životom te su se vrlo dobro uklopile u potrebe tadašnjeg zdravstvenog sustava. Florence Nightingale je uočila svu bijedu ranjenika Krimskog rata. Radila je neumorno noću obilazeći ranjenike sa svojom svjetiljkom te je tako dobila ime „žena sa svjetiljkom“. Prvu školu za sestre osnovala je 1860. godine u Londonu. Nakon svih poteškoća i čestih nerazumijevanja konačno je obila najveća priznanja i odlikovana najvećim ordenima. Tako počinje organizirani rad sestrinstva (2). U našoj zemlji pa tako i u Koprivnici nije bilo škole za medicinske sestre samo povremeni kratkotrajni tečajevi za dobrovoljnu njegu bolesnika, te prvu pomoć. Zdravstvene su prilike radi čestih ratova i epidemija bile vrlo loše. Njegov bolesnika bavile su se nekvalificirane bolničarke, prvenstveno iz redova časnih sestara, osposobljavane samo kratkim tečajevima. Sve složeniji oblici bolesti i komorbiditet uzrokovali su uvođenje složenih metoda i postupaka zdravstvene njege, a kontinuirani razvoj znanosti u sestrinstvu uzrokuje potrebitost za kontinuiranom edukacijom i cjeloživotnim učenjem. Uloga medicinske sestre u 21. stoljeću postaje sve složenija. S navedenim promjenama povećava se broj i raznolikost pružanja zdravstvenih usluga medicinskih sestara (3). Važno je poznavati povijest sestrinstva kako bi medicinske sestre razumjele probleme koji utječu na profesiju te kako bi se moglo odgovoriti na mnoga važna pitanja. Otkrivanje, proučavanje, arhiviranje i podučavanje povijesti neće donijeti samo prosperitet akademskoj razini

sestrinstva ali učinak će se osjetiti u svakodnevnoj praksi sestrinske skrbi. Razumijevanje doprinosa koje su medicinske sestre svakodnevno činile u proteklim desetljećima pružit će današnjim medicinskim sestrama osjećaj vrijednosti i svrhe njihovog rada (4). Poznavanjem povijesti lakše će se shvatiti uloga medicinske sestre. Sama ta uloga se mijenjala i prilagođavala zahtjevima društva. Definiranje sestrinstva nije jednostavno jer postoje teškoće pri pokušaju da se jasno i precizno opiše što to unutar zdravstvene zaštite medicinska sestra radi samostalno i odgovorno, a jasno je prepoznatljivo i definirano za druge zdravstvene struke.

„Sestrinstvo je struka, znanstveno utemeljena disciplina koja pomaže ljudima da ostvare zdrav i produktivan život ili da se na najbolji mogući način nose s nedostatcima ili oštećenjima zdravlja, koristeći se pritom na znanju utemeljenim vještinama“ (1).

2. GEOGRAFSKO I POLITIČKO PODRUČJE KOPRIVNICE I OKOLICE

U Koprivnici koja više stoljeća obavlja funkciju glavnog upravnog, privrednog i kulturnog središta gornje hrvatske Podravine, razvoj zdravstvene zaštite usko je povezan s općim povijesnim razvojem sjeverne Hrvatske, kao i s užim lokalnim ekonomsko-društvenim prilikama. Taj demografsko- društveni i ekonomski okvir bio je razmjerno skučen i nepovoljan za razvoj važnih funkcija kao što su prosvjeta i zdravstvo , ali ipak je u minulim stoljećima, a pogotovo u drugoj polovici 19. stoljeća, stvorena osnovica tih djelatnosti i na prostoru Podravine (5). Iz 14. i 15. stoljeća postoji niz isprava i listina koje temeljito prikazuju funkcije koprivničkog predgrađa iz kojih se može zaključiti da je Koprivnica već u to doba imala mnoge gospodarske centralne funkcije, a time i znatnu gradsku samoupravu. Od brojnih dokumenata važno je izdvojiti listinu od 16. listopada 1345. godine, iz koje doznajemo da je biskup Grgur utemeljio u Koprivnici crkvu sv. Ane, zajedno s bolnicom (hospitalom), što je prva pisana vijest o socijalno-zdravstvenoj ustanovi u gradu Koprivnici. Rast gospodarskih, upravnih i crkvenih funkcija Koprivnice, uvjetovao je sredinom 14. stoljeća svrstavanje ovoga grada među najznačajnija srednjovjekovna središta sjeverne Hrvatske, što se konačno jasno vidi i u povelji slobodnog kraljevskog grada, koja predstavlja osnovni dokument visokog statusa u srednjovjekovnoj hijerarhiji naših naselja (6). Od polovice 14. stoljeća Koprivnica je postala slobodnim kraljevskim gradom te je zbog povoljnog geografskog položaja bila je uvijek trgovačko, obrtničko i upravno središte.

Osnovna jedinica lokalne samouprave Hrvata od srednjeg vijeka bila je Župa (Županija). Plemensko ustrojstvo u srednjem vijeku najuže je povezano s područnom podjelom na županije. Svaka župa je bez obzira na veličinu tvorila jednu područnu jedinicu. Župe dobivaju imena prema rijekama, dolinama ili prema utvrdama oko kojih se župa razvijala. Na čelu župe bio je župan koga je imenovao kralj. Manje teritorijalne organizacije od županije bili su kotari i općine. Općina je bilo svako selo. Ugarski su kraljevi većinu područja županija darovali pojedincima (vlastelinima) na ime vjernosti i vojnih obveza prema kralju. Ti posjedi – donacije velikašima bili su izuzeti od vlasti župana koji su upravljali područjima izvan donacija. Od vlasti župana bili su izuzeti crkveni posjedi i slobodni kraljevski gradovi (Križevci i Koprivnica). Križevačka srednjovjekovna županija obuhvaćala je mnogo širi prostor od današnje Koprivničko-križevačke županije i bila je najveća Županija u sjevernoj hrvatskoj. U to doba hrvatskom su vladale moćne plemićke obitelji.

Gradovi Koprivnica i Križevci bili su sve do 1895. godine izvan sastava županija. Županije su kao samoupravne jedinice bile prisutne sve do 1922. godine kada se ukidaju i uvode se oblasti. U Zagrebačku oblast spadao je kotar Križevci, a u Osječku oblast kotar Koprivnica i Đurđevac. Godine 1939. ukida se Đurđevački kotar i Đurđevac je potpao pod Koprivnički kotar. Poslijeratni razvoj karakterizirao je visok stupanj centralizacije. Cijelo područje pripadalo je oblasti Bjelovar (koja se dijelila na kotare i općine), a oblast se početkom 50-ih godina ukida. Broj općina se postupno smanjivao tako da je njihov broj sveden na tri: Križevci, Koprivnica i Đurđevac (7).

U Republici Hrvatskoj 1993. godine formiraju se županije kao jedinice lokalne uprave i samouprave. Tako je nastala i Koprivničko-križevačka županija kao nova političko-teritorijalna jedinica. Županija se sastojala od dva grada i osamnaest općina. U današnjem sastavu Koprivničko-križevačke županije nalaze se gradovi: Koprivnica, Križevci i Đurđevac i dvadeset i dvije općine.

3. POVIJEST I RAZVOJ ZDRAVSTVA KOPRIVNICE I OKOLICE

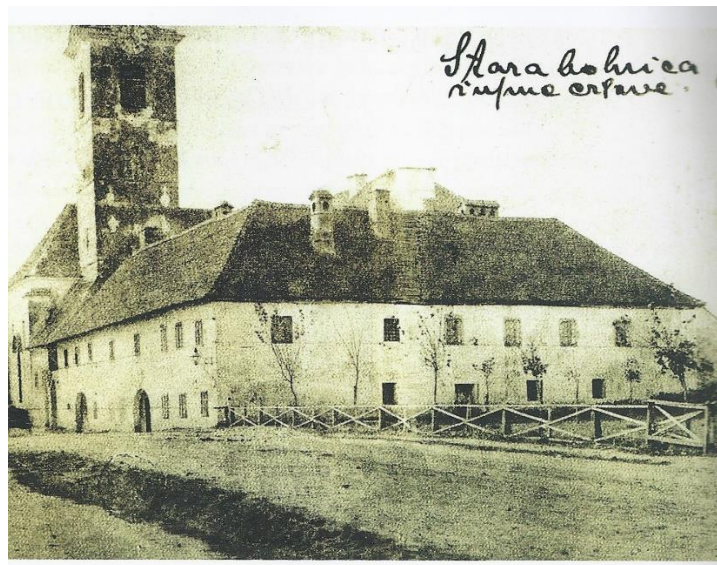
Počeci razvoja zdravstva grada Koprivnice sežu u 14. i 15. stoljeće kada nalazimo prve vrlo oskudne podatke o postojanju nekakve zdravstvene djelatnosti koja se u to vrijeme veže uz postojanje tzv. hospitala - ustanove za zbrinjavanje nemoćnih, bolesnih i siromašnih građana. Zdravstvene prilike potkraj 19. i početkom 20. stoljeća bile su loše, bilo je to

vrijeme ratova, epidemija i sličnih nedaća. No u isto vrijeme počinje i osnivanje prvih zdravstvenih institucija, a poslije i prvih antitrahomskih i antituberkuloznih stanica te školskih dispanzera (8). Koprivnica je u prvoj polovici 20. stoljeća imala bolnicu, ambulantu Okružne blagajne, školsku polikliniku i mnoštvo privatnih ordinacija, tzv. kotarskih i općinskih liječnika čiji je djelokrug rada uz preventivu i kurativu uključivao i održavanje predavanja i tečajeva, praćenje zaraznih bolesti te provođenje epidemiološkog nadzora. Važan je i podatak o osnivanju školske poliklinike na čijem je otvaranju 18. kolovoza 1928. godine prisustvovao prof. dr. Andrija Štampar. Javnu medicinsku službu predstavljao je i gradski fizik čiji je djelokrug rada bio izdavanje različitih zdravstvenih svjedodžbi, sanitarni nadzor, liječenje i pregledavanje ubogara i siromašnih.

3.1. Povijest koprivničke bolnice

Najstariji podatak o hospitalu potječe iz 1345. godine, kada se spominje osnivanje crkve sv. Ane. Godine 1556. kralj Ferdinand I. zapovjedio je svom prefektu u Koprivnici, Luki Sekelju, da se odrekne uzurpiranje zemlje i prihoda od bolnice, naređujući da hospitalu vrati sve otete zemlje (9). To pokazuje da je postojala bolnica ali se ne zna gdje je bila smještena. Naziv „hospital“ dolazi od latinske riječi- hospic, hospidium, a znači konačište, gostinjac, kako su se nekada nazivale redovničke sobe u samostanima, ali ima i drugo značenje kao vojnička bolnica, odnosno dom za stare i nemoćne. Župni pregled kanonika Čegeteka iz 1742. navodi da će se bolnica Koprivnica morati srušiti, ne bude li uskoro popravljena, ali njezin položaj ostaje nepoznat. Znamo da je zapravo bolnica srušena 1746. godine, i da je izgrađena nova na tadašnjem Florijanskom trgu (10). General varaždinske Vojne krajine napušta Koprivnicu 1765. godine, te tako i zgradu vojnog magazina pokraj župne crkve i župnog dvora. Tad se hospital premješta u zgradu bivšeg vojnog skladišta pokraj župne crkve sv. Nikole. Grad Koprivnica naglo se razvija u 18. i 19. stoljeću te dolazi do izgradnje željezničke pruge Budimpešta- Zagreb, što će odigrati značajnu ulogu u daljnjem razvoju zdravstva. Zbog pojave epidemije dizenterije među radnicima na izgradnji pruge bilo je potrebno primanje oboljelih u hospital. Zbog novonastale situacije gradsko vijeće zatražilo je Kraljevsko namjesničko vijeće da tadašnju ubožnicu proglasi javnom i općom bolnicom. Godine 1869. hospital je proglašen javnom bolnicom te je tadašnji gradski ranarnik Jakob Winter postavljen za prvog upravitelja. Gradska vlast kreće u organiziranje i skromnu obnovu postojećih zdravstvenih kapaciteta što se može zaključiti iz izvještaja u

zatečenom stanju u novoproglašenoj bolnici (9). Nakon iscrpne i dugotrajne gradnje 1875. godine otvorena je nova bolnica. Situacija se u novoj bolnici nije bitno promijenila, već su gotovo sve mane iz nekadašnje stare bolnice prenijete u novu. U izvješću križevačkog liječnika dr. Miroslava Schwarza zapisano je stanje nove bolnice: „... ističe se pomanjkanje zdenca, zatim kirurškog orugja i povoja. Nema dovoljno rubenine ni posteljine, da je hrana za 17 nov. posve slaba, a nadasve pak, da nije čistoće, koja je u istoj pod svakom kritikom (10). Takvo je stanje vladalo u bolnici od 1875. pa sve do 1888. godine kada u Koprivnicu dolazi dr. Niko Selak.

Slika 1. Bivši vojni magazin, poslije ubožnica i hospital, a od 1869. do 1875. opća javna bolnica.

Dr. Niko Selak bio je jedan od najistaknutijih liječnika koprivničke bolnice, kojem je uspjelo u relativno kratkom razdoblju, od tri godine, malu provincijsku bolnicu pretvoriti u dobru modelnu bolnicu, jednu od najboljih u Hrvatskoj u to doba. Bavio se operativnom oftalmologijom, bio je dobar organizator i operater, iskusan liječnik praktičar. Bio je prvi koji je na ovim prostorima uveo neke od principa javnog zdravstva, statističku obradu bolesnika koprivničke bolnice s analizom pobola i smrtnosti, epidemiologije tuberkuloze, trahoma i nekih zaraznih bolesti. Predlaže sistematske preglede žena koja se bave prostitucijom, obrađuje i spolne bolesti (11). Treba napomenuti da 1888. godine, na njegov poziv, u bolnicu dolaze tri sestre milosrdnice iz Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog iz Zagreba i time započinje razvoj sestrinstva u koprivničkoj bolnici.

Nakon dr. Selaka važnu ulogu za razvoj zdravstva u Koprivnici imao je dr. Mirko Kasumović koji je bolnicom rukovodio punih 40 godina. Mirko Kasumović rođen je 1872. godine u Slunju, studirao je medicinu u Austriji i diplomirao na Bečkom sveučilištu 1896. godine. 1899. godine dolazi u Koprivnicu za ravnatelja bolnice. Njegovi dolaskom započela je nova era modernizacije bolnice, s visokom medicinskom razinom obrade bolesnika. Razdoblje njegovog upravljanja bolnicom s razlogom se naziva „era dr. Kasumovića“. Kao samouk počeo je obradu kirurških te je istovremeno vodio cjelokupnu bolnicu, dakle i traumatološke, internističke, infektološke, pedijatrijske slučajeve, a kasnije i rendgenološke. Zajedno sa ekonomom Josipom Novačićem radio je na formiranju bolničke ekonomije koja je na kraju posjedovala preko 40 jutara zemlje na kojoj se sijala pšenica i kukuruz. U krugu ekonomije uzgajale su se svinje i krave, oformio je vlastitu pekaru, klaonicu i mesnicu te sve ostalo što je financijski omogućilo daljnji razvoj i modernizaciju bolnice (12). Zanimljiv i značajan podatak za medicinsku povijest grada Koprivnice je osnivanje školske poliklinike 1928. godine. Kod otvorenja prisustvovao je prof. dr. Andrija Štampar, koji u to vrijeme objavljuje niz djela i javno nastupa, ističući svoju ideju o nužnosti socijalizacije medicine (10). U školskoj poliklinici rade i prve medicinske sestre u ovom kraju- Zlata Baldić, Marija Pavlović i Štefanija Holjevac, te nešto kasnije Marija Brozović, čije ime je usko povezano sa razvojem preventivne medicinske djelatnosti i sestrinstva u koprivničkom kraju.

Slika 2. Novoizgrađena Gradska opća javna bolnica 1875.

Prema Husincu (13), uz dr. Kasumovića u koprivničkoj bolnici radi mnoštvo mladih liječnika, stažista i sekundarnih liječnika. Njegu bolesnika povjerio je časnim sestrama

milosrdnicama kojih se broj stalno povećavao (bilo ih je više od deset) i koje su marljivo i samozatajno obavljale sve dužnosti: od njege bolesnika do instrumentiranja, steriliziranja instrumenata i potrošnog medicinskog materijala, vođenja apoteke, kuhinje i praonice. Tek 1938. dolaze prve medicinske sestre u Koprivnicu, no u prvo vrijeme rade u nekim izvanbolničkim djelatnostima (dispanzeri i sl.). Dr. Mirka Kasumovića zamijenjuje prvi školovani specijalist kirurg dr. Ladislav Juričić, čijim dolaskom u Koprivnicu 1940. godine započinje jedna posve nova era specijaliziranih službi. Od 1.siječnja 1958. godine, pod vodstvom dr. Stanka Vovka, koprivnička bolnica počinje djelovati pod imenom Zdravstveni centar, koja se uskoro mijenja u Medicinski centar „Dr. Tomislav Bardek“. Medicinski centar je bio karakterističan po integraciji primarne i sekundarne službe, kao i preventivne i kurativne medicine. Glavne sestre Medicinskog centra bile su Blanka Trnski, Marija Brozović, Terezija Kelbl, Ivanka Ljubić i Žarka Zalar.

Nova suvremena bolnička zgrada sagrađena je 1980. godine, a stare zgrade su obnovljene i uvedeni su novi, ažurni postupci u kurativnoj i preventivnoj medicini (8).

Slika 3. Bolnica nakon završetka izgradnje 1980.

Novo razdoblje Medicinskog centra slijedi 1994. godine, s novom organizacijom djelatnosti, ponovnim osnivanjem Doma zdravlja, Zavoda za javno zdravstvo i Općom bolnicom.

Bolnica je imala važnu ulogu u doba ratova u Hrvatskoj: tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata tamo su liječeni zatočenci i vojnici različitih vojski. Tijekom Domovinskog rata, 1991. i 1992. godine, u koprivničkoj bolnici liječene su 293 ranjene osobe.

3.2. Povijest križevačkog zdravstva

Počeci križevačkog zdravstva također se vežu uz samostane i crkvene redove te vođenje infimarija i hospicija. Zapravo o križevačkom zdravstvu postoji vrlo malo podataka. Postoji podatak o Franji Sveršiću iz Križevaca koji je 1564. godine završio izobrazbu za brijacha i kirurga u Požunu. Godine 1742. otvara se prva ljekarna u sklopu franjevačkog samostana. Tada su se iskustva iz narodne medicine zapisivala na tzv. ljekaruše. Prvu ljekarušu napisao je ljekarnik Juraj Gradeček 1723. godina na hrvatskom jeziku i sadrži 230 stranica; drugu ljekarušu napisao je Imbro Luić te je pisana na njemačkom i latinskom jeziku. Godine 1770. počinje raditi Tadej Quarango kao prvi školovani liječnik, koji 12 godina ostaje raditi kao županijski liječnik. Tijekom 18. st. spominje se i nekoliko ranarnika i ljekarnika. Najstariji podatak o bolnici u Križevcima seže iz 1786. gdje su se zbrinjavali venerični bolesnici. U 19. stoljeću ističu se dva liječnika: dr. Aleksa Praunsperger i dr. Josip Kalasancije Schlosser koji daju značajnu važnost u razvoju medicine i zdravstvene službe te postaju i prvi akademici novoosnovane JAZU 1863. godine. Također za povijest medicine Križevaca važan je i dr. Antun Schwarz koji radi kao županijski fizik i autor medicinskih knjiga. Dr. Schwarz bio je i prvi urednik Liječničkog vjesnika koji izdaje Hrvatski liječnički zbor. Godine 1878. sagrađena je Gradska bolnica u Križevcima koja raspolaže skromnim kapacitetom pa se hospitaliziraju samo hitni slučajevi. Gradska bolnica nije imala prava javnosti stoga je raspolagala sa samo 10 kreveta, a prvi ravnatelj bio je dr. Josip Derenčin.

U razdoblju od 1894. godine pa do kraja Prvog svjetskog rata bolnicom upravlja dr. Fran Gundrum Oriovčanin koji objavljuje mnoštvo knjiga iz područja narodnog zdravlja i osobne higijene. On je bio gradski fizik i upravitelj gradske bolnice (1894.-1919.), zavodski liječnik i docent higijene na Višem gospodarskom i šumarskom učilištu. Gundrum djeluje u Križevcima i šire ne samo kao liječnik već kao i društveni, kulturni i sportski djelatnik. Dolaskom u Križevce dr. Gundrum se susreo s brojnim zdravstvenim problemima: visoka prevalencija zaraznih bolesti u općem morbiditetu, visoki mortalitet od zaraznih bolesti, niska životna dob umrlih, niska natalitetna stopa, problem alkoholizma i venerične bolesti, slab psihofizički razvoj mladih i dr. (14). Dr. Gundrum je pratio i uočavao sve pojave u

društvu te je na temelju problematike pisao u raznim časopisima, izdao upozoravajuće plakate, letke i dopisnice kao i mnoštvo knjiga. Za svoje radove dobio je razne medalje i priznanja. Od zdravstvenog osoblja uz njega je bio samo jedan bolničar koji je bio zadužen za njegu bolesnika. Često je govorio da je zadatak zdravstva preduhitriti bolest, što nije ništa drugo nego tražiti načine i sredstva kako da se spriječi njihova pojava i širenje. Zato je veliku pozornost posvećivao prevenciji od zaraznih bolesti, posebice među školskom djecom, jer su škole za ospice i šarlah idealno mjesto za širenje. Redovito je nadgledao bludilišta i bludnice u smislu održavanja higijene svakih 14 dana te je obavljao liječničke preglede. U sklopu borbe protiv spolnih bolesti i sprječavanja njihovog širenja provodio je zdravstveno prosvjećivanje nizom javnozdravstvenih mjera na razne načine. Unatoč brojnim obvezama u struci i izvan nje Gundrum je do kraja svog vijeka sačuvao manire dobrog liječnika. Bio je uvijek savjestan i poduzetan, ćudoredno uzornog ponašanja, što su ljudi vrlo cijenili, iako je ponekad znao biti i strog prema pacijentima (14).

Godine 1930. u Križevce dolazi dr. Rudolf Gregurek koji radi kao liječnik opće medicine, osniva Kotarsku zdravstvenu stanicu (kasnije Dom narodnog zdravlja) te kao ravnatelj upravlja novom ustanovom. Također je bio inicijator izgradnje novog Doma narodnog zdravlja koji je nalazi na današnjoj lokaciji Doma zdravlja Križevci.

3.3. Povijest đurđevačkog zdravstva

Podaci o povijesti đurđevačkog zdravstva vrlo su oskudni i sežu u dvadesete godine prošlog stoljeća. Dotada su brigu o zdravlju građana vodili privatni liječnici, bračni par dr. Rajski. Značajna je 1925. godina kada u Đurđevac dolazi dr. Bazijanec i otvara privatnu liječničku ordinaciju. Godine 1945. postaje ravnateljem kotarske zdravstvene stanice gdje ostaje sve do umirovljenja 1961. godine. Nova zgrada Doma zdravlja Đurđevac dovršena je 1974. godine.

4. RAZVOJ SESTRINSTVA NA PODRUČJU GRADA KOPRIVNICE

Povijest sestrinstva može se usporedno pratiti s razvojem medicine, od prvih početaka skrbi za bolesne i nemoćne pa sve do današnjeg modernog sestrinstva, kao nezaobilazne, samostalne medicinske struke. Prvobitna skrb bila je u rukama pojedinih žena, uglavnom iz

kruga obitelji ili prijatelja oboljelog, temeljena na samaritanstvu i filantropiji. U malobrojnim bolnicama u 19. stoljeću brigu o bolesnicima vodile su nekvalificirane ili polukvalificirane bolničarke (15). Do dolaska dr. Nike Selaka na mjesto ravnatelja koprivničke bolnice nigdje se ne spominje njegovateljski kadar. Razvoj sestrinstva i zdravstvene njege na području grada Koprivnice ima svoju dugu i bogatu povijest, gotovo 150 godina kako i postojanje koprivničke bolnice. Analiziranjem povijesne dokumentacije uočava se da sukus sestrinstva predstavlja pružanje njege nemoćnima i bolesnima čiji je glavni poticaj bilo milosrđe.

4.1. Djelovanje sestara milosrdnica u koprivničkoj bolnici

Prema zapisima u starim bolničkim i gradskim spisima pomišljalo se 1877. godine da u gradsku bolnicu u Koprivnici treba dovesti sestre milosrdnice. One bi se prvenstveno uz bolničarsku službu bavile i potrebnim pratećim poslovima. Potreba se pokazala već i ranije, a pogotovo od vremena kada su učestale pismene kritike raznih službenih inspekcija, npr. 1881. radi brojnih nedostataka u radu i djelovanju kao što je nečistoća, nered, slaba i nedovoljna njega bolesnika i slaba ishrana. Tadašnji gradonačelnik Koprivnice dao je pismeni ukor ravnatelju bolnice zbog navedenih nedostataka. Liječnik i publicist dr. Milivoj Kovačić napisao je kratku povijest sestrinstva u kojoj govori da su sestrinski rad utemeljile sestre milosrdnice iz Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog iz Zagreba. U *Izvešću obće javne gradske bolnice slob. i kr. grada Koprivnice od god. 1869. do konca 1889.* koje je sastavio doktor Niko Selak, nalazimo među prijedlozima posebne komisije koja je 1887. pregledala prijedlog da se pozovu sestre milosrdnice iz Zagreba.

Slika 4. Cjelokupno osoblje bolnice 1939.

Iz Zagreba tri sestre milosrdnice stigle su u Koprivnicu 1. siječnja 1888. godine i započele raditi u Gradskoj općoj javnoj bolnici gotovo punih 70 godina. Sestre milosrdnice su negovale i dvorile bolesnike, prale i krpale rublje, pripremale hranu, vodile kuhinju i čistile prostorije. Uprava bolnice se ugovorom obvezala dati sestrama klauzurni stan, tj. posebno odvojeni i nedostupan drugim osobama. Također je određeno da će mjesečna plaća za svaku sestru biti 5 forinti. Prva predstojnica bila je sestra Deziderija Brus, od 1. siječnja 1888. do 1891. godine, koja je ujedno negovala i dvorila bolesnike. Od dvije ostale sestre jedna je radila u kuhinji a druga u praonici rublja. Početkom 1889. tadašnji gradonačelnik Franjo Poljak dopisom moli poglavarstvo Družbe još jednu sestru za dvorbu bolesnika i jednu za rad u ubožnici te se time broj sestara povećao na pet. Proširenjem bolnice i broja kreveta povećala se i potreba za sestrama pa su 1891. i 1892. upućene molbe za još nekoliko sestara. Od 1925. godine plaća sestara milosrdnica iznosila je 1000 dinara godišnje i 14 dinara dnevnog dodatka na skupoću (16). Državne i upravne vlasti nisu bile oduševljene i ni odobravale djelovanje časnih sestara milosrdnica u državnim i gradskim bolnicama pa su ih se raznim novčanim zakidanjima pokušali riješiti.

Tridesetih godina 20. stoljeća u bolnici je djelovalo nešto više od 15 sestara. Najviše je sestara radilo na Kirurgiji kao odjelne sestre i instrumentarke u operaciji, a to su: Priscilijana, Hortulana, Telesfora, Emerencija, Florentina, Eparhija, Davida, Cveta i Barzimena. Na Internom odjelu radile su sestre Dominicija, Noela, Gervazija, Hortulana, Telesfora, na Zaraznom odjelu Perpetua, te na Rendgenu kao tehničarke sestre Araneja i Almira, a povremeno i sestra Florentina. Niz godina bolničku apoteku vodila je sestra Aranea koja je po potrebi vodila apotekarske knjige i pripremala lijekove, sama čistila i pospremala

prostorije apoteke te uz sve to prilikom operacija davala narkoze. Glavna bolnička kuharica bila je sestra Gabina, njena pomoćnica sestra Celedonija, a jedna sestra vodila je brigu i nadzor nad praonom rublja koje se dugo godina ručno pralo (17). Za vrijeme djelovanja sestre su uz svoj svakodnevni posao, održavale i brinule se o bolničkoj kapelici.

Nakon završetka Drugog svjetskog rata izvršavani su razni nehumani pritisci prema sestrama na njihovim radnim mjestima u bolnici. Među ostalim određeno im je da mogu na radu u bolnici djelovati samo u građanskim odjelima, tj. da skinu redovničku odjeću. Pod tim uvjetima ostalo je samo sedam sestara, a 1951. bilo ih je samo pet. Obzirom na mali broj sestara zbog novih uvjeta rada, naređeno im je da moraju napustiti i dotadašnji veliki stan koji je za njih izgrađen i u koji su uselile 1938. godine. U tjedniku, Podravske novine, Koprivnica, 15. siječanja 1938. objavljen je članak o 50 godina rada časnih sestara milosrdnica u koprivničkoj bolnici. U članku piše „Sada je za njih bolnica izgradila poseban stan u dogradnji drugog sprata nad operacionom zgradom (Op.a. 1927. godine izgrađen je operacijski trakt, te je tako povezana zgrada stare bolnice i gradske ubožnice u jednu cjelinu). Taj stan je skroz zaseban i sastoji se od pet veoma prostranih soba i potrebnih nusprostorija. Predviđen s centralnim grijanjem i svim sanitarnim uređajima, te ima mnogo zraka, svjetla, sunca i vidika na bližu i dalju okolicu“ (Kovačić, 2005.). Među naredbama bilo im je djelomično spriječeno i posjećivanje bolničke kapele. Vršeni su razni pritisci na sestre uz razna omalovažavanja, optuživanja, zatvaranja i osuđivanja (sestra Florentina Cerovski i Nenada Zvonar 1945. godine uhićene su u Koprivnici i osuđene po Narodnom sudu u Bjelovaru radi slanja dva puta zavojnog materijala ranjeniku u šumi tzv. „križaru“, Florentina na 15 godina, a Nenada na 10 godina zatvora), pozivi na preslušavanja, razna podmetanja, izrugivanja, itd. Tih teških i mukotrpnih 12 godina (1945.-1957.) uz sve manji broj sestara, predstojnice u koprivničkoj bolnici bile su Araneja Horvat (1941.-1947.), Gervazija Gazdek (1947.- 1948.), Gabina Jazbinski (1948.-1949.), Cvjeta Telebar (1950.-1953.). Zadnja predstojnica milosrdnih sestara u koprivničkoj bolnici od 1953. do 1957. godine bila je Barzimana Vračević, koja je djelovala kao medicinska sestra i instrumentarka na kirurgiji.

Sestre milosrdnice ustrajno su djelovale i uređivale kapelicu sve do 30. listopada 1957. godine kada su primorane napustiti službu u bolnici i otići iz Koprivnice, nakon 69 godina mukotrpnog i plodonosnog djelovanja. Unatoč tome četiri časne sestre nikada nisu napustile Koprivnicu. Dokazi o tome vidljivi su u crkvenoj knjizi umrlih župe sv. Nikole u Koprivnici

i službenom izvješću uprave sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskog Zagreb u kojem se navodi da su pokopane na groblju u Koprivnici.

4.2. Prve školovane medicinske sestre

Nakon gotovo pedeset godina rada isključivo časnih sestara 1928. godine zabilježene su i prve školovane medicinske sestre koje su radile u novootvorenom Školskom dispanzeru pod vodstvom dr. Vlade Halavanja. To su bile Zlata Baldić, Štefanija Holjevac, Marija Pavlović i Sofija Pavleković. Nažalost, o njihovom radu i općenito boravku u Koprivnici, nije ostalo ništa zapisano.

Od 1937. godine u koprivničku bolnicu dolazi raditi medicinska sestra Marija Smerdu (poslije udana Brozović) te njenim dolaskom počinje vrlo važno razdoblje u razvoju sestrinstva.

Marija Brozović (rođ. Smerdu) rođena je 13. rujna 1914. u Smeredu, u Senožecu u Sloveniji. Školu za medicinske sestre završila je u Zagrebu 1936. godine. Od 1937. godine radi kao medicinska sestra u školskoj poliklinici te ostatak života provodi u Koprivnici. Osim kurativnog dijela, glavni zadatak poliklinike bio je preventivan rad, obavljali su systemske i kontrolne preglede učenika, pri čemu je sestra Brozović aktivno sudjelovala. Radila je kao glavna sestra plućnog odjela, a nakon toga i glavna sestra bolnice. Udala se za dr.sc. Leandra Brozovića, dr. vet. med. 1943. godine. Od 1958. godine sestra Brozović vrši funkciju glavne sestre Medicinskog centra, a iste godine sudjeluje u osnivanju Bolničarske škole. S obzirom na brzi stručni razvoj ustanove, sve izrazitiji manjak medicinskih sestara te je upravo ona inicirala osnivanje Bolničarske škole. Sama je kreirala nastavni program, odabrala nastavnike, predavala u školi te vodila brigu o realizaciji praktične nastave. U organizaciji zdravstvene njege uvodi brojne organizacijske novine te je osoba koja je iznimno doprinijela ugledu medicinskih sestara koprivničke bolnice. Do kraja svog života je s ponosom isticala da je u prvom redu medicinska sestra te joj je i posljednja želja bila da je se pokopa u sestrinskoj uniformi. Umrla je u Koprivnici 1987. godine (11).

Uoči Drugog svjetskog rata u bolnicu dolazi raditi primalja Magdalena Koprčanec, školovana u Primaljskoj školi u Zagrebu. Oko 1950. godine u bolnicu dolaze raditi školovane medicinske sestre, a prve su bile Ljubica Fleger- Kovačić, Barica Jakupić i Štefica Salaj. Dom narodnog zdravlja i bolnica spajaju se 1958. u novu zdravstvenu ustanovu

Zdravstveni (kasnije Medicinski) centar „Dr. Tomislav Bardek“. Uspostavlja se nova funkcija: glavna sestra ustanove koja je ujedno i član uprave. U prvim godinama postojanja Centra glavne sestre bile su Marija Balir i Blanka Trnski, a kasnije tu dužnost preuzima Marija Brozović. Od 1961. u ustanovu dolaze prve medicinske sestre s višom školom Zdenka Kovačić, Marija Stanišić, Krunoslava Ivančić i Ružica Lončarić koje su postale i prve glavne odjelne sestre. Od 1968. godine u sestrinstvu dolazi do užih specijalizacija, osobito za suvremeni medicinski tretman, prije svega u intenzivnoj njezi i anesteziji. Novi način rada zahtijevao je pojačane napore medicinskih sestara. Traži se veći stupanj odgovornosti tako da se prelazi na rad u smjenama. Bolničari se 1970. upućuju na doškolovanje za medicinske sestre u Medicinsku školu u Varaždinu, medicinske sestre na studij u Višu školu za medicinske sestre i tehničare u Zagrebu (15). Idućih godina uz rad višu školu završava tridesetak medicinskih sestara koje postaju voditeljice odjela, a kasnije su bile zadužene i za praktičnu nastavu kao i stručna predavanja iz njege bolesnika prema specifičnostima iste. Nakon sestre Brozović glavne sestre Medicinskog centra bile su Terezija Kelbl i Ivanka Ljubić. Na inicijativu sestre Ljubić u Centru za usmjereno obrazovanje u Koprivnici otvara se medicinsko usmjerenje školske godine 1977./78.

Slika 5. Odjelne sestre 1970. godine

4.3. Medicinske sestre u novoj bolnici

Veliki iskorak u razvoju sestrinstva doprinijelo je preseljenje u novu bolnicu 1980. pod vodstvom više medicinske sestre Žarke Zalar kao glavne sestre bolnice. Dolazi do otvaranja novih odjela, uvodi se sve više novih medicinsko-tehničkih i dijagnostičkih metoda, teži se standardizaciji provođenja sestrijskih postupaka te se prati kvaliteta provođenja što je zahtijevalo kontinuiranu edukaciju i školovanje medicinskih sestara. U svrhu poboljšanja higijenskih standarda, 1982. formirana je komisija za hospitalne infekcije čiji je član bila i Žarka Zalar, a kasnije tu dužnost preuzima viša medicinska sestra Snježana Vuljak. U tom razdoblju otvoren je i Odjel centralne sterilizacije gdje je uveden tzv. set-sistem rada, centralizacija instrumenata i rublja, što je bilo vrlo značajno jer su se do tada zavojni materijali i tupferi prali, sterilizirali i ponovno koristili. Čitavo razdoblje 80-ih godina karakterizirano je edukacijama medicinskih sestara i tehničara ali i doškolovanjima na Višoj školi za medicinske sestre i tehničare u Zagreb, gdje je i prvi poslijediplomski tečaj iz Procesa zdravstvene njege 1989. g. završila Ružica Evačić. Po završenoj edukaciji prenijela je znanje na druge medicinske sestre što je rezultiralo uvođenjem prve sestrijske dokumentacije u našoj bolnici.

4.4. Pilot projekt reforme zdravstva

Koprivnička bolnica bila je izabrana za provođenje Pilot projekta reforme zdravstva u Republici Hrvatskoj. Njime se uvode stručne i organizacijske promjene u organizaciji zdravstvene službe koje bi potom trebale biti primijenjene i u ostalim županijama. Model se temeljio na uvođenju jedinstvenog doma zdravlja i centralnog hitnog prijema u bolnicu. U ožujku 2001. g. krenulo se sa realizacijom projekta te su bila određena 4 područja promjena: organizacija i radna snaga, opći standardi, hitna medicinska pomoć i intenzivna njega. Na samom početku projekta napravljena je i analiza sestrinstva u Koprivničko-križevačkoj županiji te je rezultat pokazao da 359 sestara treba dodatnu edukaciju. Cilj kontinuirane edukacije je osuvremeniti vještine i kompetencije, uvesti kliničke smjernice, razviti praksu baziranu na dokazima te razviti integrirane, multidisciplinarne timove. Nakon procjene određena je metodologija edukacije te su odabrana sljedeća edukacijska područja: dijabetes, prepoznavanje zlostavljanog djeteta, oštećenja kože, kontrola bolničkih infekcija, osnovna znanja reanimacije, planiranje otpusta pacijenta, standardi najbolje prakse- *benchmarking* te

vodstvo. Da bi se edukacije provele bilo je važno prvo educirati edukatore. Prvi edukatori bili su priznati stručnjaci s licencom iz Velike Britanije. U prvoj skupini koja je završila edukaciju bilo je 28 sestara mentora, nakon čega je krenula kontinuirana edukacija svih medicinskih sestara i tehničara. Do 2002. godine edukacijom je bilo obuhvaćeno više od 440 sestara. Naknadno je uvedena i edukacija iz sestrinske dokumentacije koja je usklađena s europskim smjernicama o praksi temeljenoj na dokazima. U sklopu Projekta grupa sestara i tehničara otišla je na edukaciju u Australiju te se nakon njihovog povratka 2004. g. organizirala edukacija iz različitih područja (sestrinska dokumentacija u Hitnom odjelu, EKG, prijem i procjena pacijenta, radni odnos, trijaža, BLS i ALS).

Brzi razvoj medicine potaknuo je i organiziranje visokog sestrinskog obrazovanja te 2005. godine počinje specijalistički diplomski studij Menadžment u zdravstvu kojega završavaju viša medicinska sestra Marina Friščić, Gordana Šantek- Zlatar i Vesna Sertić. Kako bi sestre išle u korak s modernim sestrinštvom i poboljšale svoje profesionalne vještine, glavna sestra Bolnice uvodi plan i program osobnog profesionalnog razvoja. Koprivnička bolnica je bila prva u Hrvatskoj koja je uvela radno mjesto medicinske sestre za planirani otpust pacijenata. Njegov zadatak je poboljšanje komunikacije i profesionalnih veza između primarne i sekundarne zdravstvene zaštite, smanjenje ponovljenih broja prijema i osiguravanje sigurnog i kontinuiranog otpusta svakog pacijenta. Sestrom za otpust imenovana je Vesna Sertić. Rezultat njezinog rada je da pacijenti napuštaju bolnicu sa sestrinskim otpusnim pismom što je uvelike pomoglo pri daljnjoj njezi (15).

Sva znanja i praksa stečeni tijekom provođenja Pilot projekta podijeljeni su sa sestrama i tehničarima iz drugih gradova te studentima Visokih škola za sestrinštvo. Također im se pružila mogućnost edukacije u koprivničkoj bolnici. Vidljivo je da se tijekom Pilot projekta znatno napredovalo u sestrinštvu te da su same medicinske sestre odradile golemi posao kako bi se pratili moderni trendovi da bi sestrinštvo što bolje funkcioniralo.

Od 2008. godine pa sve do danas bilo je promjena u stručnom i organizacijskom načinu rada medicinskih sestara koprivničke bolnice. Dolaskom na dužnost, tadašnje glavne sestre bolnice, Marine Friščić, mag. med. techn. organizirana je hijerarhija odnosa i rada u sestrinštvu. Vizija sestrinštva u budućnosti temelji se na aktivnom provođenju edukacije medicinskih sestara, te stvaranje programa edukacije novoprimiteljenih s naglaskom da je edukator i sama medicinska sestra. Ulogu medicinske sestre edukatora 2008. godine preuzela je Žarka Zalar kao iskusni stručnjak na području razvoja sestrinske profesije. Krajem te godine nekoliko medicinskih sestara i tehničara pokreće sestrinski list „Pogled“. Glavni

urednici lista su Vesna Sertić i Zlatko Friščić, a prvi broj je izašao u prosincu 2008. U Općoj bolnici „Dr. Tomislav Bardek“ 2008. godine bile su zaposlene 3 diplomirane medicinske sestre, 43 više medicinske sestre i 271 medicinska sestra srednje stručne spreme.

4.5. Prikaz rada podružnice Društva medicinskih sestara Koprivničko- križevačke županije

S razvojem sestrinske službe pokazala se potreba o osnivanju Društva medicinskih sestara Jugoslavije. Taj događaj je pokrenula sestra Nikica Bovolini, tadašnja predsjednica beogradskog društva. Ponudila je udruživanje Društava sestara iz Zagreba sa sestrama iz Beograda i Ljubljane. Za prvu predsjednicu Društva izabrana je Nikica Bovolini, a za potpredsjednicu Lujza Wagner. U Beču 1925. godine održan je međunarodni kongres sestara na kojem su i koprivničke sestre sudjelovale s referatom. Dok je 1929. godine u Montrealu održan sedmi kongres međunarodnog Saveza sestara, gdje je upućena i prva predsjednica Društva Nikica Bovolini. Prije Drugog svjetskog rata društvo medicinskih sestara imalo je sekcije po banovinama. Svake su godine održavane godišnje skupštine u drugoj banovini. Drugi svjetski rat je prekinuo djelatnost društva ali nakon završetka rata dolazi do ponovnog osnivanja društva srednje medicinskih radnika. Udruženje srednje medicinskih radnika sa sekcijom za medicinske sestre osnovano je 1953. godine, budući da je jedino kao samostalna organizacija mogla pristupiti Međunarodnom savezu sestara. U Međunarodni savez sestara primljena može biti svaka nacionalna organizacija u koju su učlanjene sve sestre preko svojih društva- školovane u sestrinskim školama onih zemalja u kojima je profesija sestre na odgovarajućoj visini (18). Savez prikuplja informacije o izobrazbi sestara svih zemalja u cilju stipendiranja u stranim zemljama. Također, svake četvrte godine organizira kongres i konferencije radi upoznavanja lokalnih i internacionalnih problema. U godinama poslije rata, na odjelima bolnice u Koprivnici, njegu bolesnika vršile su redovnice i nekvalificirano osoblje s položenim tečajevima. U to vrijeme takva je situacija bila u čitavoj zemlji te su se zbog toga počele otvarati srednje i više škole za medicinske sestre. Kada je u koprivničkoj bolnici počeo djelovati školovani kadar to se odmah odrazilo na poboljšanje stručnog i organizacijskog rada. U to vrijeme na odjelima koprivničke bolnice nije bilo glavnih sestara odjela. Tih nekoliko školovanih sestara radilo je u vanbolničkoj službi i one su bile nosioci preventivnog rada. To su bile sestre: Marija Brozović, Irma Pazić, Terezija Kelb, Barica Jakupić, Marija Žeželj te Slavica Mraz. S

razvitkom zdravstvene službe na području Koprivnice povećao se i broj medicinskih sestara u koprivničkoj bolnici ali i na preventivnoj zaštiti na terenu okolice Koprivnice (Đelekovec i Novigrad Podravski). U bolnicu 1961. i 1962. dolaze i prve sestre sa završenom višom školom za medicinske sestre: Zdenka Kovačić, Marijana Stanišić i Krunoslava Ivančić. Nakon završenog školovanja, sestre iz koprivničke bolnice postaju članovi Društva medicinskih sestara i tehničara Hrvatske te osnuju Podružnicu pri Medicinskom centru u Koprivnici 15.siječnja 1966. godine. Cilj podružnice je bio i ostao da strukovna organizacija obuhvati rad na stručnom usavršavanju medicinskih sestara i tehničara putem stručnih predavanja, seminara i tečajeva te suradnja s Društvom medicinskih sestara Hrvatske. Da bi uspješno vršila svoju dužnost sestra mora posjedovati ne samo stručno tehničko znanje za pojedine zahvate u njezi, već se i dalje u praksi usavršavati. U to vrijeme osposobljeno je oko 20 sestara koje su svoje znanje prenosile na ostale sestre. Takav stručni rad omogućio je stvaranje boljih uvjeta rada u ambulantama i odjelima u cilju efikasnije pomoći pri liječenju bolesnika. Valja istaknuti da sestre povremeno odlaze i na usavršavanje u zagrebačke klinike. Osim stručnog rada, sestre Medicinskog centra sudjelovale su i u organizacijskim pitanjima ustanove: brinule o djelokruhu rada medicinskih sestara, babica i njegovateljica na bolničkim odjelima i ambulantno- polikliničkoj službi; nastojale poboljšati radnu disciplinu, međuljudske odnose i izgled medicinske sestre. U djelokruhu tih pitanja također su: oprema bolničkih odjela, rad osoblja u dežurstvu i turnusima, briga o čistoći te zalaganje za status medicinske sestre (18). U tadašnje vrijeme sestre su pratile sva društveno-politička kretanja te su aktivno sudjelovale u njima. U početku rada Podružnica je imala 20 članova, a prva predsjednica Podružnice bila je sestra Krunoslava Ivančić. Danas Podružnica HUMS-a ima oko 260 članova. Od osnivanja pa sve do danas Podružnica djeluje organizirano i u kontinuitetu. Osnovni cilj joj je promicanje i zastupanje stručnih interesa medicinskih sestara. I danas se stavlja naglasak na stalno stručno usavršavanje. Tijekom svih ovih godina Podružnica održava stručne sastanke i predavanja, aktivno sudjeluje na svim edukativnim skupovima u Hrvatskoj te i sama organizira stručne skupove. Podružnica Hrvatske udruge medicinskih sestara u Koprivnici ostvaruje dobru suradnju sa središnjicom u Zagrebu po čijim naputcima i preporukama radi.

4.6. Podružnica Hrvatske komore medicinskih sestara Koprivničko- križevačke županije

Hrvatska komora medicinskih sestara (HKMS) strukovna je samostalna organizacija medicinskih sestara sa svojstvom pravne osobe i javnim ovlastima. Osnovana je 2003. godine sukladno odredbama Zakona o sestrinstvu i Zakona o zdravstvenoj zaštiti. HKMS obavlja sljedeće javne ovlasti: vodi registar medicinskih sestara, daje, obnavlja i oduzima odobrenje za samostalan rad i provodi stručni nadzor nad radom medicinskih sestara. Podružnica HKMS-a Koprivničko-križevačke županije osnovana je 31. kolovoza 2004. godine. Podružnica sada broji oko 800 medicinskih sestara/tehničara. Kako bi dobili licencu za rad svaka medicinska sestra/tehničar moraju biti upisani u registar HKMS-a, trebaju polaziti kontinuiranu edukaciju i obavljati svoj posao poštujući etički kodeks medicinskih sestara. Licenca vrijedi šest godina od dana upisa u registar te je potrebno sakupiti 15 bodova godišnje putem edukacija.

5. POVIJESNI PREGLED SESTRINSKIH UNIFORMA

Oblikovanje predodžbe o pojedinoj profesiji povezano je uz vizualni identitet, odnosno kako predstavnik neke profesije izgleda. Činjenica je da uniforma predstavlja profesiju i da bez uniforme pripadnik određene profesije u očima okoline nije cjelovit i vjerodostojan. Uniformu i medicinsku sestru smatramo nerazdvojnomo cjelinom. Uniformu ne smatramo tek izrazom statusa profesije, uniforma je u radu s bolesnicima i važno sredstvo zaštite i higijenski čimbenik (19). Uniforma medicinskih sestara treba zadovoljavati standarde te je jasno definirana propisima. Izgled medicinske sestre ostavlja prvi dojam na bolesnika i odijevanje medicinskih sestara u tome ima ključnu ulogu. Uniforma je snažan oblik neverbalne komunikacije u vezi sa identitetom nositelja. Sam izgled uniforme se mijenjao kroz povijest.

5.1. Uniforme medicinskih sestara u 20. stoljeću

Uniforme prvih generacija civilnih sestara pomoćnica bile su slične uniformama časnih sestara. Na glavi su nosile pokrivala (velove), a ostali dio uniforme bio je jednostavan i sastojao se od tamnije haljine opasane u struku sa svjetlijim ovratnikom. Tijekom Prvog

svjetskog rata došlo je do velikih izmjena u sestrijskoj uniformi, funkcionalnost je postala najvažnija značajka za uniformu medicinskih sestara. Tijekom dvadesetih i tridesetih godina dvadesetog stoljeća uniforme su postale praktičnije i jednostavnije, dugački rukavi su zamijenjeni kratkim rukavima, a dolazi i do noviteta u pogledu kapa. Nošenje kapa u početku sestrištva bilo je pod utjecajem religije. Ono što je počelo kao praktično „pokrivalo“ za glavu postepeno je postalo zaštitnim znakom sestrijske profesije.

Sestre nisu bile oduševljene pokrivalima za glavu koja su tada nalikovala pokrivalima časnih sestara te su se uspjele izboriti za moderniji i funkcionalniji oblik šešira. Ministarstva narodnog zdravlja odobrilo je 1928. godine popis službene sestrijske odore. Popisom je odobreno 11 odjevnih predmeta:

1. Ogrtač (tamnomodre boje izrađen od sukna, dužine 30 cm od poda, na lijevoj strani ima ušiven znak crvenog križa)
2. Pelerina (identična ogrtaču samo je sašivena od lakšeg sukna),
3. Šešir (za vanjski rad bio je tamnoplave boje, za ljetno slamnati, za zimu pusteni, također je imao ušiveni znak crvenog križa na vrpici sprijeda),
4. Cipele (crne ili bijele, s niskom petom od gume),
5. Čarape (crne za vanjski rad, bijele za unutarnji),
6. Torba ,
7. Haljina za vanjski rad (tamnomodra, dužine 30 cm od poda, zimska od sukna, ljetna od listera, haljine su imale dugačke rukave i dvostruke manžete, također s dvostrukim bijelim ovratnikom koji izvire 3 cm od plavog, puceta na haljinama su tamnomodra a značka škole se nosi ispod grla, na sredini, na mjestu gdje se sastaju dijelovi kragni)
8. Haljina za unutarnji rad (svijetlomodra, 31 cm od poda, ljetna sašivena od materijala koji se lako peru)
9. Mala pregača (bijela za svijetloplavu haljinu, dužine 31 cm od poda, odostraga se sastavljala i vezala sprijeda),
10. Velika pregača (bijela za rad u bolnici i laboratorijima, od čvrstog platna)
11. Kapa (bijele za unutarnji rad)

U kasnom dvadesetom stoljeću sestre su prestale nositi kape jer se smatralo da više nisu potrebne. Medicinska sestra s kapom bila je prepoznatljiva i jedinstvena, nije se mogla zamijeniti s bilo kojim drugim zdravstvenim kadrom.

Prema Dugec i Horvat (19) sve više dolazi do moderniziranja uniforma. Tako je na jednom sastanku diplomiranih sestara 1938., na području cijele tadašnje Jugoslavije, došlo do promjena na uniformi. U ono vrijeme su postojala pravila (Pravilnik o radu) da se sestre ne smiju šminkati za vrijeme rada.

Sastavni dio uniforme sestre bila je značka koja je sadržavala točno određene simbole i tekst koji je opisivao i potvrđivao status osobe koja ju nosi.

Slika 6. Broš diplomiranih sestara iz 1922. godine

Broš se primjenjivao od 1922. godine, kada je završila i prva generacija sestara pomoćnica u Zagrebu. U prednjem dijelu broša nalazi se crveni križ koji okružuje natpis DIPLOM. SESTRA DRŽAVNE ŠKOLE S. P. ZAGREB. Broš je promjera 30 mm, a troškovi za izradu iznosili su 500 dinara.

Slika 7. Broš bolničarki i redovnica

Broš su dobivale bolničarke i redovnice koje su završile Školu za bolničarke na Vrhovcu. Školu za bolničarke osnovale su sestre milosrdnice sv. Križa 1934, a djelovala je do 1944. godine. Na prednjem dijelu broša nalazi se crveni rub s natpisom **DIPL. U BOLN. ŠKOLI SS. SV. KRIŽA ZAGREB**, a u središtu broša nalazi se zlatni križ.

Slika 8. Broš sestara pomoćnica

Škola za sestre pomoćnice 1945. godine mijenja naziv u Školu za medicinske sestre. Broš je u uporabi od 1945. godine, a do koje se godine koristi nije poznato. Po svojoj formi i strukturi sličan je brošu koji su dobivale sestre pomoćnice, jedino ima promijenjen natpis u **DIPLOMIRANA SESTRA SR. HRVATSKE**. Na poleđini nekih broševa ugraviran je broj. On predstavlja broj sestre (20).

Slika 9. Broš Više škole za sestre

Broš su dobivale medicinske sestre koje su završile Višu školu za sestre u trajanju od tri godine (od 1956. do 1961. godine). Okruglog je oblika s valovitim rubnim djelom. Na prednjoj strani nalaze se četiri crteža koja se međusobno dodiruju, a prikazuju lik medicinske sestre na vrhu, kuću, seljaka koji kosi te majku koja doji dijete. Na brošu stoji natpis: VIŠA ŠKOLA ZA SESTRE MEDICINSKI FAKULTET ZAGREB.

Slika 10. Broš nagrađivanih sestara

Ovaj broš dobivale su sestre na temelju Pravilnika o nagrađivanju koji je donio Izvršni odbor Društva medicinskih sestara 1975. godine. Postoje dvije varijante ovog broša: srebrna i zlatna. U središtu broša nalazi se dlan ruke s križem za zapešću te plamenom iznad prstiju. Zlatni broš se dodjeljivao sestrama koje su se naročito zalagale za očuvanje zdravlja populacije i koje su bile prvi organizatori stručnih sekcija Društava sestara ili aktivno sudjelovale u izobrazbi sestara.

Slika 11. Broš diplomiranih viših sestara

Broš se dodjeljivao medicinskim sestrama koje su završile Višu školu za medicinske sestre (1984.), tada je obrazovanje trajalo dvije godine. Broš je valovitog oblika te se na prednjoj strani nalazi uljanica i glava medicinske sestre s kpicom i natpis DIPLOMIRANA VIŠA MEDICINSKA SESTRA, ŠKOLE ZA MEDICINSKE SESTRE I TEHNIČARE MEDICINSKOG FAKULTETA U ZAGREBU. Dodjeljuje se do 1997. godine.

Slika 12. Broš prvostupnika sestrinstva Zdravstvenog veleučilišta

Broš u obliku metalnih vrata u uporabi je od 2010. godine. Dobivaju ih studenti Zdravstvenog veleučilišta po završetku studija u trajanju od tri godine te stjeću naziv prvostupnika (baccalaurea) sestrinstva. Po završetku specijalističkog studija, diplomantice dobivaju broš plave boje s otisnutim zlatnim vratima u središtu, a diplomanti bijele boje s otisnutim srebrnim vratima. Broševi se koriste i danas.

5.2. Moderno doba sestrijskih uniforma

Početak 1980.-ih dolazi do izmjene tradicionalnih uniformi gdje se uvode plastične pregače. Uniforme su postale jednostavnije, dopušteno je nositi nakit i šminku što je prije bilo zabranjeno. Uniforme su od 1990. pa do danas postale raznovrsnije, uglavnom su ujednačene s malim razlikama koje označavaju hijerarhiju. Iako uniforma medicinskih sestara nije zaštićena i propisana zakonom, postoje preporuke medicinskim sestrama i tehničarima koje predlaže Hrvatska komora medicinskih sestara. Nekada, prije puno godina, pomoću uniforme se znalo tko je tko u zdravstvenom sustavu. Tako su sestre za završenom

srednjom školom nosile uniforme svijetloplave boje, a više sestre haljine tamnomodre boje. Uz haljine je bila neizostavna pregača bijele boje, kapica i značka društva medicinskih sestara. Danas se mogu vidjeti različite boje i oblici uniforme te je nemoguće prepoznati profil zdravstvenog djelatnika na temelju uniforme.

6. POVIJEST OBRAZOVANJA MEDICINSKIH SESTARA U HRVATSKOJ

Za povijest obrazovanja medicinskih sestara na našim područjima značajno je otvaranje privatne klinike i škole za medicinske sestre Rudolfinerhaus u Beču 1882. godine gdje su i naše prve medicinske sestre stekle zvanje. Ta je škola osnovana zalaganjem kirurga Theodora Billrotha i smatra se jednom od najstarijih i najuglednijih europskih sestričkih škola. Početak 20. stoljeća bio je obilježen epidemijama, posebice tuberkulozom, što je zahtijevalo profesionalno educirane sestre. Ubrzo su bile prepoznate kao dobre predavačice zdravstvene njege i važni članovi tima u njezi bolesnika (21). U to vrijeme trebalo je educirati seosko stanovništvo u prevenciji širenja zaraznih bolesti, prevenirati visoki morbiditet i mortalitet dojenčadi te podizati svijest stanovništva o važnosti higijene i pravilne prehrane. Začetnik obrazovanja medicinskih sestara na području Hrvatske bio je dr. Andrija Štampar. Njegov rad kao liječnika, osnivača i utemeljitelja prvih zdravstvenih ustanova na području javnog zdravstva omogućio je i prepoznavanje potrebe za obrazovanjem medicinskih sestara. Ugledni i priznati stručnjaci javnoga zdravstva, prof.dr. Andrija Štampar i dr. Vladimir Čepulić uvidjeli su potrebu za kvalificiranim medicinskim sestrama koje će biti sposobne djelatno se uključiti u programe rješavanja tada vodećih zdravstvenih problema, kao što su tuberkuloza, trahom, crijevne i druge zarazne bolesti, visoka stopa mortaliteta dojenčadi i drugi. Svi ti problemi bili su uvjetovani niskom razinom opće i zdravstvene kulture i svijesti, siromaštvom i teškim uvjetima života velikog dijela stanovništva. (1). U našim krajevima počeli su se otvarati antituberkulinski dispanzeri te su tada sestre postale "pomoćnice", sestre koje su uz njegu bile i član tima. Osim dr. Štampara za razvoj prve škole važni su i dr. Žiga Švarc i dr. Vladimir Čepulić. Dr. Vladimir Čepulić je 1920. godine predložio nacrt i naučnu podlogu za utemeljenje i djelovanje Škole sestara pomoćnica za tuberkulozu u Zagrebu. Zainteresirane učenice mogle su se prijaviti putem natječaja u Narodnim novinama 256 (1920.) od 10. studenog, koji je bio otvoren do 15. prosinca 1920. godine. Buduće učenice morale su udovoljiti i određenim kriterijima: morale su biti državljanke Kraljevine SHS, nisu smjele biti mlađe od 20 niti starije od 35 godina,

morale su imati završenu višu pučku ili barem četiri razreda neke srednje škole. Od njih se očekivalo da budu neporočne, zdrave i potpuno vješte „hrvatsko-srpskom jeziku“ (22). Prvi direktor škole bio je dr. Vladimir Čepulić, a prva sestra nadstojnica Jelka Labaš. Obrazovanje je trajalo jednu godinu. Nakon završetka školovanja i polaganja ispita iz teoretske i praktične nastave sestre su stjecala zvanje sestre pomoćnice, a kao dokaz školovanja dobivale su diplomu i značku s dvostrukim crvenim križem. Školske godine 1930./1931. nastava je produžena na tri godine i obvezan tromjesečni pripremački tečaj. Godine 1945. škola je preimenovana u Školu za medicinske sestre te se obrazovanje produžuje na četiri godine. Školske godine 1953./1954. na poticaj prof. dr. Andrije Štampara škola za medicinske sestre preoblikuje se u trogodišnju višu školu, a istodobno se formiraju smjerovi za obrazovanje bolničara i njegovatelja u trajanju od dvije godine. Značajna promjena u obrazovanju medicinskih sestara dogodila se u školskoj godini 1991./1992. kada se obrazovanje počinje provoditi sukladno novom nastavnom planu i programu; trajalo je četiri godine te je definiran predmet Zdravstvena njega. U školskoj godini 2010./2011. donesen je novi kurikulum za stjecanje kvalifikacija medicinska sestra/ tehničar opće njege, a obrazovanje traje pet godina.

Visokoškolsko obrazovanje medicinskih sestara prestalo je 1959. godine da bi se ponovo otvorile 1966. u Zagrebu. To obrazovanje trajalo je dvije godine. Od akademske godine 1999./2000. obrazovanje se produljuje s dvije na tri godine. Od 2005. godine prilagođavajući se bolonjskom procesu, obrazovanje se provodi na preddiplomskoj i diplomskoj razini - kroz specijalističke studije. Po uzoru na europske zemlje, obrazovanje medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj podiže se na višu akademsku razinu, edukaciju na sveučilišnoj razini. Akademske godine 2011./2012. upisana je prva generacija studenata Sveučilišnog diplomskog studija sestrinstva na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Kao magistre sestrinstva svoje obrazovanje mogu nastaviti na poslijediplomskim doktorskim studijima.

7. OBRAZOVANJE MEDICINSKIH SESTARA U KOPRIVNICI

Početak obrazovanja zdravstvenih djelatnika na ovom području započinje krajem 50-ih godina dvadesetog stoljeća osnutkom Škole za bolničare s praktičnom obukom. Bolničarska škola otvorena je na inicijativu sestre Marije Brozović kada je uvidjela da nedostaje školovanog kadra za provođenje njege bolesnika. Tada su malobrojne medicinske sestre preuzimale mjesto voditeljica odjela, a skrb za bolesnike bila je prepuštena

nestručnom osoblju i priučenicima bolničarima. U to vrijeme Koprivnicu su napustile i posljednje sestre milosrdnice koje su se desetljećima skrbile za bolesnike i provodile sestriinske poslove.

7.1. Škola za bolničare 1958.-1965.

Škola za bolničare s praktičnom obukom osnovana je 1958. godine kao dvogodišnja škola, a djelovala je pri Zdravstvenom centru „Dr. Tomislav Bardek“. Osnivači Bolničarske škole bili su Stanko Vovk, dr. med. (ravnatelj Zdravstvenog centra), Albert Heinrich, dr. med. (voditelj higijensko - epidemiološke službe i jedan od nastavnika škole) te, već spomenuta, glavna medicinska sestra Marija Brozović koja je kasnije imenovana za direktoricu škole. Škola je bila prvenstveno namijenjena za edukaciju onih djelatnika bolnice koji nisu imali potrebne kvalifikacije, a provodili su njegu bolesnika ili se bavili pomoćnim poslovima. Uvjeti za upis bili su: završena osmogodišnja osnovna škola, navršeni 17 godina života i položeni prijamni ispit koji se sastojao od pisanog životopisa i motivacijskog razgovora sa sestrom Brozović. Vježbe su bile organizirane prema načelima opće njege bolesnika. Učenice su za obavljanje vježbi imale sive kute s bijelim, dobro uštirkanim pregačama i kapama, a učenici su nosili bijele kute s bijelim kapama. Obuču su kupovali učenici prema vlastitim mogućnostima. Škola je imala Program praktičnog rada njege bolesnika koji je točno propisivao što će učenici raditi na kojem odjelu, odnosno koje vještine moraju usvojiti (11). Nakon stjecanja zvanja bolničar učenici su mogli, uz polaganje razlikovnih predmeta, nastaviti treći razred za medicinske sestre u Varaždinu. Školu je uspješno završilo 116 učenika te su oni preuzeli radne obaveze i zadovoljili potrebe za školovanim kadrom. Škola je 1965. prestala sa upisom učenika te se narednih deset godina u Koprivnici nisu obrazovali zdravstveni kadrovi.

7.2. Obrazovanje medicinskih sestara 1977.-1984.

Početak obrazovanja medicinskih sestara u Koprivnici 1977.godine potaknut je prije svega nedostatkom medicinskih sestara. Tada je bio uveden pojam usmjerenog obrazovanja koji je podrazumijevao da svaki oblik edukacije nakon obavezne osmogodišnje škole mora učenika pripremiti za rad i za istovremeno nastavljanje obrazovanja. Razlog nedostatka

medicinskih sestara bio je povratak velikog broja mladih liječnika sa specijalizacije, uvele su se nove dijagnostičko-terapijske metode te je u novim djelatnostima trebalo zaposliti nove sestre. Drugi razlog za pokretanje medicinskog usmjerenja bila je i izgradnja nove bolničke zgrade koja je trebala značajno povećati nove prostorne kapacitete koji su zahtijevali povećanu potrebu za zdravstvenim osobljem. Do tada najbliže medicinske škole bile u Bjelovaru, Varaždinu i Zagrebu, gdje su mnoge generacije medicinskih sestara stjecale kvalifikacije. Tadašnja glavna sestra Medicinskog centra „Dr. Tomislav Bardek“ sestra Ivanka Ljubić istaknula je problem nedostatka sestara i prezentirala je aktualnu problematiku u Zagrebu pa je uz podršku g. Spase Vulića bolnica krenula u pripreme za otvaranje škole. Stoga se može reći da je upravo sestra Ljubić najzaslužnija za pokretanje sestrinskog obrazovanja u Koprivnici.

Ivanka Ljubić, rođena je 27. ožujka 1936. u Sračincu pokraj Varaždina. Srednju medicinsku školu završila je u Rijeci te se zaposlila kao medicinska sestra u Novigradu Podravskom pokraj Koprivnice. Godine 1937. upisuje Višu školu za socijalne radnike pri Pravnom fakultetu u Zagrebu. Po završetku Više škole radila je u Higijensko epidemiološkoj službi u Koprivnici kao socijalna radnica. Mnogo je doprinijela razvoju sestrinstva koprivničkog kraja te je često naglašavala da se sestra mora vidjeti na djelu. Jedna je od pokretača škole za medicinske sestre u Koprivnici, a s dr. Dragom Tothom sudjelovala je u izvedbi predmeta Higijena i socijalna medicina. Jedna je od osnivača kluba liječenih alkoholičara u sklopu Medicinskog centra - higijensko epidemiološke službe. Godine 1983. dolazi na funkciju ravnateljice Doma umirovljenika „Slavko Lončarić“ u Varaždinu. Preminula je 2013. godine u Domu za starije i nemoćne osobe.

U periodu priprema za otvaranje medicinskog usmjerenja, Medicinski centar je Školskom centru predložio prve predavače strukovnih predmeta. Jedini uvjet za rad u nastavi bilo je viši stupanj obrazovanja medicinskih sestara. Nastavnike je birala sestra Ljubić uz odobrenje ravnatelja Centra dr. Krešimira Švarca. Jedna od najistaknutijih predavačica bila je sestra Marija Kučić koja je dugo godina predavala predmet Opća njega bolesnika i medicinska tehnika. Pripremi nastave pristupalo se vrlo ozbiljno i odgovorno pa je tako za prve predavače organiziran stručni sastanak s predavanjem. Đurđa Lazar, vms., Milica Pakasin, vms. i Ivanka Ljubić sudjelovale su na jednotjednoj edukaciji za nastavnike medicinskih škola u Lovranu. Edukacija se sastojala od niza pedagoško-didaktičkih tema s ciljem pripreme nastavnika za organizaciju i izvedbu nastave.

Povećanje interesa za medicinsko usmjerenje rezultiralo je time da se u školskoj godini 1978./1979. upisuju dva razredna odjela. To je zahtijevalo i angažiranje više nastavnika. Naime, kako se ne bi stvarao višak nezaposlenih, nakon upisa šest generacija, 1983. je odlučeno da se više neće upisivati razred medicinskih sestara. Do tada je završilo i maturiralo 225 učenika čime se stvorio dostatan broj medicinskih sestara za ovo područje (11).

7.3. Obrazovanje medicinskih sestara 1993.-2010.

Na sjednici Nastavničko vijeća Srednje škole Koprivnica 1993. godine ravnatelj Ivan Dujnić, prof. predložio je upis jednog razreda medicinskih sestara. Odluka o upisu je bila potaknuta nedostatkom medicinskih sestara i potrebom za obrazovanje novih generacija. Tadašnja glavna sestra bolnice Žarka Zalar, vms. uvidjela je da će se uskoro povećati potreba za medicinskim sestrama koje neće moći pronaći. Upoznata s prostornim mogućnostima bolnice, ali i potrebom za medicinskim sestrama predložila je Odboru za zdravstvo i školstvo grada Koprivnice da se upiše samo jedan razredni odjel. U prvom upisnom krugu 1993. godine prijavilo se 43 učenika u program za medicinske sestre/tehničare. Bolnica koja je potaknula upis usmjerenja medicinskih sestara pomogla je i pri opremanju kabineta nužnim priborom za izvođenje nastave. Tako se uz pomoć sestara Žarke Zalar, vms., Ružice Evačić, vms. i Mirjane Dolenc, vms. nabavljaju krevet, posteljno rublje, pribor za pripremu i primjenu lijekova, kirurški setovi, bubnjevi, kasete, tlakomjer, itd. Bolnici je ponovno bilo u interesu da se nastava organizira što je moguće kvalitetnije pa su uložili napor kako bi se osigurali prostorni uvjeti za obavljanje kliničke nastave. Od osnutka škola nije imala niti jednog stalnog zaposlenog nastavnika, sva predavanja i vježbe provodili su vanjski suradnici, odnosno zaposlenici bolnice. Prvi stalni zaposlenik u školi 2008. zapošljava se Damjan Abou Aldan, bacc.med.techn. kao nastavnik zdravstvene njege koji preuzima većinu nastave koju su do tada držali vanjski suradnici.

7.4. Obrazovanje medicinskih sestara od 2010. do danas

Od 2010. godine medicinske sestre opće njege/medicinski tehničari opće njege obrazuju se prema novom obrazovnom programu koji se sastoji od dvije godine općeobrazovnih sadržaja i tri godine strukovnog obrazovanja. Taj je program usklađen s

Direktivom 2005/36/EZ s ciljem održavanja osnovne razine sestrinskog obrazovanja u strukovnim školama za medicinske sestre. Novi Strukovni kurikulum obuhvaća 4618 sati nastave iz isključivo strukovnih predmeta, od čega su 2792 sata vježbi. Danas Škola ima zaposlenih sedam stalnih nastavnika zdravstvene grupe predmeta, od kojih su četiri magistra sestrinstva. Medicinsko usmjerenje Srednje škole Koprivnica sa svojim uspješnim radom nastavilo je sve do danas. Nastava se izvodi sukladno kurikulumu poštujući suvremena metodička načela.

8. ZAKLJUČAK

Potrebno je istražiti povijesni razvoj sestrinstva i upoznati medicinske sestre s počecima vlastite profesije te kronološki urediti povijesne činjenice. Poznavanjem i vrednovanjem povijesnog tijeka razvoja sestrinstva mogu se izbjeći pogreške, uočiti važne odluke i dobri potezi ali i identificirati što bi se u budućnosti trebalo mijenjati. Povijest sestrinstva nije u potpunosti obrađena ni istražena, a povijesna građa koja bi trebala pomoći u tome je nepoznata ili nemarom uništena. U sklopu HUMS-a 2013. godine osnovano je Društvo za povijest sestrinstva koje ulaže svoje maksimalne napore u proučavanju, istraživanju i sakupljanju povijesne građe. Povijest treba koristiti da bi se razumjelo što je doprinijelo današnjem stanju i da bi se izgradila bolja budućnost. Početak razvoja i rada sestrinske službe u Koprivnici datira vrlo rano i vezano je uz početak rada profesora Andrije Štampara. Zahvaljujući njemu pojam sestre više nije bio samo usko vezan uz bolesnički krevet, već sestra ima i veliku ulogu u preventivnom radu. Obrazovanje medicinskih sestara razvija se kao i samo sestrinstvo, usporedno s medicinom koja je sve naprednija i potrebno je pratiti njezin trend. Sestrinstvo, uz povijesni razvoj, određuje tradicija, neprekidno stjecanje i unapređenje znanja i vještina te primjena suvremenih metoda u pružanju zdravstvene njege. Svrha ovog rada je da se mlađe generacije medicinskih sestara upoznaju sa samim počecima sestrinstva i njenim daljnjim razvojem. Posebno je istaknuta i važnost čuvanja svake dokumentacije vezane uz rad i obrazovanje medicinskih sestara i bilježenja svakog relevantnog događaja. Ne smiju se zaboraviti i zanemariti počeci sestrinskog djelovanja i prve medicinske sestre ali ni časne sestre koje su značajno doprinijele razvoju njege i sestrinstva koprivničkog kraja.

9. POPIS SLIKA

Slika 1. Bivši vojni magazin, poslije ubožnica i hospital, a od 1869. do 1875. opća javna bolnica. Prema: Husinec (2009) str. 10

Slika 2. Novoizgrađena Gradska opća javna bolnica 1875. Prema: Husinec (2009), str. 13

Slika 3. Bolnica nakon završetka izgradnje 1980. Prema: Husinec (2009), str. 23

Slika 4. Cjelokupno osoblje bolnice 1939. Prema: Husinec (2009), str. 20

Slika 5. Odjelne sestre 1970. godine. Prema: Abou Aldan (2015), str. 26

Slika 6. Broš diplomiranih sestara iz 1922. Prema: Franković i sur. (2016)

Slika 7. Broš bolničarki i redovnica. Prema: Franković i sur. (2016)

Slika 8. Broš sestara pomoćnica. Prema: Franković i sur. (2016)

Slika 9. Broš Više škole za sestre. Prema: Franković i sur. (2016)

Slika 10. Broš nagrađivanih sestara. Prema: Franković i sur. (2016)

Slika 11. Broš diplomiranih viših sestara. Prema: Franković i sur. (2016)

Slika 12. Broš prvostupnika sestrinstva Zdravstvenog veleučilišta. Prema: Franković i sur. (2016)

10. LITERATURA

1. Mojsović Z i sur. Sestrinstvo u zajednici: priručnik za studij sestrinstva. Zagreb: Visoka zdravstvena škola; 2004.
2. Brozović M., Stanišić M. Uloga sestrinske službe u unapređenju zdravstvene zaštite u općini Koprivnica. U: Koprivnički liječnički zbornik: povodom 100. obljetnice zbora liječnika Hrvatske i 30. obljetnice prvog oslobođenja Koprivnice. Koprivnica: Podružnica Zbora liječnika Hrvatske u Koprivnici; 1973. Str. 38-43.
3. Mrnjec V. Povijesni pregled obrazovanja medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj. Sestrinski glasnik. 2014;19(3):246-249.

4. Franković S, Kralj Z, Glavaš T, Jurinec B. History of Croatia nursing – undiscovered territory. *Sestrinski glasnik*. 2018;23(2):99-103.
5. Švarc-Janjanin S. Zdravstvo i zdravstvene prilike u Koprivnici do 1918. godine. U: Horvatić F, ur. *Podravski zbornik*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice; 1989. Str. 69-81.
6. Feletar D. *Podravina – Općine Koprivnica, Ludbreg i Đurđevac u prošlosti i sadašnjosti*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice; 1988.
7. Koprivničko-križevačka županija [Internet]. O županiji - povijesni pregled. Koprivnica: Koprivničko-križevačka županija; c2017 [pristupljeno 3.11.2017.]. Dostupno na: <https://kckzz.hr/o-zupaniji/povijesni-pregled>
8. Kovačić L, Švarc K., Švarc- Janjanin S. History of the Koprivnica General Hospital. *Croat Med J*.1997;38(4):374-378.
9. Brozović L. *Građa za povijest Koprivnice*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice; 1978.
10. Švarc K. Od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice. *Koprivnički liječnički zbornik: Koprivnica, 1973*. U: *Koprivnički liječnički zbornik: povodom 100. obljetnice zbora liječnika Hrvatske i 30. obljetnice prvog oslobođenja Koprivnice*. Koprivnica: Podružnica Zbora liječnika Hrvatske u Koprivnici; 1973. Str. 13-37.
11. Abou Aldan D, ur. *Četiri desetljeća obrazovanja medicinskih sestara*. Koprivnica: Srednja škola Koprivnica; 2015.
12. Švarc K. O koprivničkoj bolnici za vrijeme dr. Mirka Kasumovića. U: Prvčić V, ur. *Podravski zbornik*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice; 1992. Str. 135-146.
13. Husinec F, ur. *140 godina bolnice u Koprivnici*. Koprivnica: Opća bolnica „Dr. Tomislav Bardek“; 2009.
14. Husinec F. *Fran Gundrum Oriovčanin: gradski fizik u Križevcima*. Križevci: Matica Hrvatska; 2001.
15. Švarc K, Švarc-Janjanin S. Osvrt na razvoj sestriinstva u Koprivnici. *Podravina*. 2007;6(12):54-57.
16. Kovačić M. Djelovanje sestara milosrdnica u koprivničkoj bolnici. U: Ernečić D, ur. *Podravski zbornik*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice; 2005. Str. 191-202.
17. Zalar Ž. 140 godina sestriinstva i zdravstvene njege u koprivničkoj bolnici od osnutka do 2008. U: Husinec F, ur. *140 godina bolnice u Koprivnici*. Koprivnica: Opća bolnica „Dr. Tomislav Bardek“; 2009. Str. 233-251
18. Ivančić K, Ljubić I, Kelbl T. *Prikaz rada Podružnice medicinskih sestara u Koprivnici*. *Koprivnički liječnički zbornik: Koprivnica, 1973*. U: *Koprivnički liječnički zbornik:*

- povodom 100. obljetnice zbora liječnika Hrvatske i 30. obljetnice prvog oslobođenja Koprivnice. Koprivnica: Podružnica Zbora liječnika Hrvatske u Koprivnici; 1973. Str. 44-49.
19. Dugac Ž, Horvat K. Službeno, praktično i elegantno: o uniformama sestara pomoćnica-medicinskih sestara od 1920-ih do 1940-ih godina u Hrvatskoj. *Acta med-hist Adriat.* 2013; 11(2);251-274.
  20. Franković S. i sur. *Sestrinski kalendar 2016*. Zagreb: Hrvatska udruga medicinskih sestara; 2016.
  21. Kalauz S, Orlić-Šumić M, Šimunec D. Nursing in Croatia: past, present, and future. *Croat Med J.* 2008;49(3):298-306.
  22. Hofgräff D, Franković S. Osnutak Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu 1921.-1922. *Arhivski vjesnik.* 2017;60(1):165-184.

11. ŽIVOTOPIS

Ime i prezime: Jelena Kovaček, rođ. Rajn

Datum i mjesto rođenja: 12.02.1990., Koprivnica

Udana, majka jedne kćeri

Obrazovanje:

2014. Učiteljski fakultet Zagreb, Psihološko-pedagoška izobrazba

2009.-2012. Visoka tehnička škola Bjelovar, Stručni studij sestrinstva

2004.-2008. Srednja škola Koprivnica, smjer medicinska sestra/ tehničar

Radno iskustvo:

2019.- danas Klinički bolnički centar Zagreb, Objedinjeni hitni bolnički prijem

2014.- 2019. Srednja škola Koprivnica, nastavnica zdravstvene grupe predmeta

2011.-2014. Opća bolnica „Dr. Tomislav Bardek“, Odjel za hitnu medicinu

2010.-2011. Ustanova za zdravstvenu njegu u kući „Katarina“

2008.-2009. Opća bolnica „Dr. Tomislav Bardek“, pripravnički staž